

Література

1. Климов В. В. Українські православні монастирі та чернецтво: Позиція в національній історії: [монографія] / В.В.Климов. – К.: Інститут філософії НАН України, 2008. – 883 с.
2. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство – СПб, 2004. – 704 с.
3. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М.: Прогресс, 1973. – 406 с.
4. Монашество и монастыри в России. XI-XX века: Исторические очерки / [Отв. ред. Н. В. Сеницына]; Ин-т российской истории. – М.: Наука, 2002. – 346 с.
5. Сидоров А. И. У истоков культуры святости: Памятники древнецерковной аскетической и монашеской письменности / А. И. Сидоров. – М.: Паломник, "Сибирская благовонница", 2002. – 480 с.
6. Смолина О. О. Специфика "монастырского" и "монашеского" в православной христианской культуре / О. О. Смолина // Культура и цивилизация. – Ногинск (Московская обл.), изд-во "АНАЛИТИКА РОДИС", 2011. – № 1. – С. 37-50.
7. Хоружий С. С. Очерки синергичной антропологии / С. С. Хоружий. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. – 408 с.
8. Щедровицкий Г. П. Избранные труды / Г. П. Щедровицкий. – М.: Шк. культ. политики, 1995. – 759 с.

References

1. Klymov V. V. Ukrainski pravoslavni monastyri ta chernetstvo: Pozytysia v natsionalnii istorii: [monohrafiia] / V.V.Klymov. – K.: Instytut filosofii NAN Ukrainy, 2008. – 883 s.
2. Lotman Iu. M. Semiosfera / Iu. M. Lotman. – SPb.: Iskusstvo – SPB, 2004. – 704 s.
3. Mol' A. Sotsiodinamika kul'tury / A. Mol'. – M.: Progress, 1973. – 406 s.
4. Monashestvo i monastyri v Rossii. XI-XX veka: Istoricheskie ocherki / [Otv. red. N. V. Sinityna]; In-t rossiiskoi istorii. – M.: Nauka, 2002. – 346 s.
5. Sidorov A. I. U istokov kul'tury sviatosti: Pamiatniki drevnetserkovnoi asketicheskoi i monasheskoi pis'mennosti / A. I. Sidorov. – M.: Palomnik, "Sibirskaia blagozvonnitsa", 2002. – 480 s.
6. Smolina O. O. Spetsifika "monastyrskogo" i "monasheskogo" v pravoslavnoi khristianskoi kul'ture / O. O. Smolina // Kul'tura i tsivilizatsiia. – Noginsk (Moskovskaia obl.), izd-vo "ANALITIKA RODIS", 2011. – № 1. – S. 37-50.
7. Khoruzhii S. S. Ocherki sinerjiinoi antropologii / S. S. Khoruzhii. – M.: Institut filosofii, teologii i istorii sv. Fomy, 2005. – 408 s.
8. Shchedrovitskii G. P. Izbrannye trudy / G. P. Shchedrovitskii. – M.: Shk. kul't. politiki, 1995. – 759 s.

УДК (008+304)|(316.752.4)

Черниш Маріанна Олегівна
кандидат культурології,
викладач кафедри рисунка та живопису,
Київський національний університет
технологій та дизайну
e-mail: mery-cherry@rambler.ru

**ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ
В НОВИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ**

У статті розглядається вплив феномена глобалізації на сферу культури. Автор здійснює спробу окреслити проблемне поле культурних трансформацій, спровокованих новими цивілізаційно-глобалізаційними умовами, зокрема: стрімким розвитком інформаційних технологій, проблемами комунікації та ідентифікації, розмиванням національно-традиційних цінностей тощо.

Ключові слова: глобалізація, ідентичність, культурні трансформації, цінності.

Черныш Марианна Олеговна, кандидат культурологии, преподаватель кафедры рисунка и живописи, Киевский национальный университет технологий и дизайна

Проблемное поле трансформаций современной культуры в новых цивилизационных условиях

В статье рассматривается влияние феномена глобализации на сферу культуры. Автор делает попытку очертить проблемное поле культурных трансформаций, спровоцированных новыми цивилизационно-глобализационными условиями, в частности: стремительным развитием информационных технологий, проблемами коммуникации и идентификации, размыванием национально-традиционных ценностей.

Ключевые слова: глобализация, идентичность, культурные трансформации, ценности.

Chernysh Marianna, PhD in Cultural studies, lecturer of the drawing and painting chair, Kyiv National University of Technologies and Design

The problem field of the modern culture transformations in new civilizational conditions

This article reviews the influence of the globalization phenomenon on the cultural sector. The problem field is marked transformations of contemporary culture in a new civilizational terms.

The issue of globalization is much discussed among scholars. An example is the considerable number of papers on different spheres regarding the interpretation of this phenomenon.

The emergence of new communication and technology development lead to increasing of the interactions in almost all spheres of culture. Thus, the study of globalization processes are taken place in the different scientific disciplines such as cultural, sociological, philosophical, economic, political, legal and etc.. The personal researches concern the impact of globalization on narrow areas of public life such as informational, linguistic, environmental. The diversity of the globalization phenomenon leads to the fact that each approach reveals only some aspects and can interpret this phenomenon as rooted in the logic of economic and industrial development, or as an epiphenomenon of the communication progress of mankind.

Among the studies of cultural transformations in the context of globalization processes we cannot forget the studies that have become classics of science such as the "Clash of Civilizations" S. Huntington and works of scientists S. Benhabib, W. Beck, D. Bell, S. Baumann, G. Bodriyara, I. Wallerstein, R. Dahrendorf, T. Eagleton, M. Castells, R. Robertson, E. Smith, A. Toffler, M. Waters, F. Fukuyama, D. Held. These studies are characterized by a tendency of the systematic consideration of the globalization process that the results in a change in the cultural realm undergo significant expression of it.

Among the works that are worth to deserve special attention by their passive, objective and nonestimate attitude to globalization and its impact on the cultural environment can be distinguished research J. Derrida, N. Varovoyi, V. Liakh, N. Pelaheshi, N. Tishunoyi, E. Ustyugov. Great attention in these works devoted to the transformation of cultural phenomena in the modern era and the discovery of new forms, conditions and opportunities of cultural identification.

Cultural aspects of globalization have analysed in the scientific works of B. Adams, S. Eisenstadt, G. Robertson, M. Firestone, U. Hannerz. The authors of these studies have focused on the identification and study of vectors and various directed dynamics of cultural development, the hybrid nature of cultural interaction. For example in this context R. Robertson emphasizes not only the probability of homogenization then the globalization cultures.

The problem of globalization impacts on the cultural sphere is drawn the attention of researchers representing various scientific areas, but the emphasis in such research relates primarily to socio-economic, socio-political or politico-legal aspects.

The goal of this article is not solving the problem field of globalization and culture "relationships" (which is basically impossible within the short article) but is its delineation and definition of the research vectors. According the given the definition of M. Waters essence of globalization is the globalization primarily cultural exchanges. Though the globalization entails a return to traditional identities but such return won't be an adequate response to the challenge of globalization. You must create a new identity and the opportunities to realize the personality in the globalization era.

Key words: globalization, identity, cultural transformations, values.

Проблематика глобалізації викликає багато дискусій серед науковців. Прикладом чого є чимала кількість праць з різних наукових царин щодо тлумачення цього феномена.

Глобалізація – це процес, "під час якого і завдяки якому визначальний вплив географії на соціальне та культурне структурування скасовується, і в якому люди це скасування все більшою мірою усвідомлюють" [12], – таким є відоме визначення М. Уотерса. В очницю глобалізаційних процесів залучено всі сфери людського життя – від звичайного побуту до продукування духовних і матеріальних гараздів, царини культуротворчості та взаємодії культур, цінностей та підоснов; всі форми комунікації, починаючи від буденної (інтернет-спілкування) до наукової та культурної. В. Іноземцев тлумачить глобалізацію як започаткований ще в епоху Відродження процес європейської експансії на інші частини світу і зводить її фактично до одного з її поверхових, неістотних проявів – "вестернізації" [3]. В. Лях зазначає, що глобалізація "зачіпає усі аспекти життєдіяльності людей. Руйнується весь попередній звичний спосіб життя, відбувається злам у так званій психосфері, все більше людей відчувають психологічний неспокій. Глобалізація змінює соціокультурні, психологічні, моральні форми існування людей. Втрачається певна стабільність, визначеність індивіда в соціальному середовищі, розриваються сталі зв'язки і приналежність людини до певних видів ідентичностей" [5, 9]. Справді, "у XXI столітті глобалізація з соціально-економічного та соціально-політичного явища все більше стає соціокультурним процесом" [10, 5].

Виникнення нових засобів зв'язку і розвиток технологій призводять до підвищення взаємодій практично у всіх сферах з культурною включно. Отже, дослідження глобалізаційних процесів здійснюються в межах наукових дисциплін з різних галузей знань: культурологічної, соціологічної, філософської, економічної, політологічної, правової тощо. Осібні дослідження торкаються впливу глобалізації на вужчі ділянки суспільного життя та сфери – інформаційну, мовну, екологічну. Різносторонність феномена глобалізації призводить до того, що кожен з підходів розкриває лише окремі аспекти та дозволяє трактувати це явище як закорінене в логіку економіко-виробничого розвитку, або як епіфеномен комунікативного прогресу людства.

Зазначимо, що у культурній сфері оцінки результатів глобалізації варіюють від "апокаліптичного жаху" та демонізації [С. Амін, Л. Бентон, А. Гіршман, С. Жижек, В. Іноземцев, І. Каландія, Є. Квілінкова, А. Костенко, В. Міронов, О. Снеговая, А. Страус] до оптимістичного "вітання" та оспівування [А. Гревцева, В. Малахов, Т. Метельова, В. Прозерский], а також до полярно окреслених. Можна погодитися з Е. Гіденсом, що "глобалізація являє собою не один процес, а комплексну сукупність процесів. Ці процеси діють суперечливо, а іноді й конфронтаційно" [1].

Шкода, що у дослідженні впливу глобалізаційних процесів на сферу культури і трансформації культурного буття людини дотепер домінують більше оцінково-емоційні, ніж зважено-дослідницькі підходи. Зазначених проблем більшою чи меншою мірою торкається практично кожен, хто порушує тему глобалізації. Існує суттєво мало праць, в яких було б проаналізовано названі процеси та явища в руслі

культурологічного аналізу. У розвідці такого складного явища як культурні зміни в добу глобалізації "слід уникати як наївного вихвалювання, так і демонізації феномена "mondialisation" (саме так пропонує іменувати глобалізацію Ж.-Ж. Дерріда). Демонізація і вихвалювання нерідко приховують інтереси та стратегії, які нам необхідно виявити" [2]. Тому нині актуально здійснити спробу такого незаангажованого розгляду та, принаймні, розмітити його можливі напрями і форми.

Серед розвідок культурних трансформацій у контексті глобалізаційних процесів не можна не згадати дослідження, що стали вже науковою класикою, передусім "Зіткнення цивілізацій" С. Гантінгтона та праці С. Бенхабіб, У. Бека, Д. Белла, З. Баумана, Ж. Бодрійяра, І. Валлерстайна, Р. Дарендорфа, Т. Іглтона, М. Кастельса, Р. Робертсона, Е. Сміта, Е. Тоффлера, М. Уотерса, Ф. Фукуями, Д. Хелда. Для цих досліджень характерне прагнення системного розгляду процесу глобалізації, внаслідок якого зміни в культурній царині зазнають значущий вияв.

Серед праць, які заслуговують на особливу увагу через своє виважене, об'єктивне і позаоцінкове ставлення до глобалізації та її впливу на культурне середовище, можна виділити дослідження Ж. Дерріди, Н. Варової, В. Ляха, Н. Пеллагеші, Н. Тішуніної, Е. Устюгової. Гідну увагу в цих працях присвячено трансформації культурних феноменів в сучасну добу та виявленню нових форм, умов і можливостей культурної ідентифікації особистості.

Культурному аспекту глобалізації присвятили свої праці Б. Адамс, Ш. Айзенштадт, Р. Робертсон, М. Файерстоун, У. Ганнерз. Автори цих досліджень сконцентрували увагу на виявленні та дослідженні різноспрямованості векторів динаміки культурного розвитку, гібридного характеру взаємодії культур. Наприклад, Р. Робертсон у такому контексті акцентує ймовірність не стільки гомогенізації, скільки, навпаки, глокалізації культур. Можемо зазначити, що проблема глобалізаційних впливів на сферу культури притягує увагу дослідників, що репрезентують різноманітні наукові напрями.

Метою цієї статті є не розв'язання проблемного кола "взаємин" глобалізації та культури (що в принципі неможливо в рамках невеликої статті), а його окреслення і визначення векторів наукового пошуку. Зважаючи на визначення М. Уотерса сутності глобалізації як глобалізації передусім культурних обмінів [12], питання можна сформулювати і парадоксальним чином: чи можливий діалог культур (у сенсі, якого йому надавали М. Бахтін та Ю. Лотман) в умовах, коли культурні обміни сягнули мікрорівня, перетворившись на міжособистісні, та набули характеру буденності? Які механізми спроможні підтримувати "семіосферу", коли вона тяжіє до перетворення на "інфосферу" [9]? Пригадаймо, твердження Кееса Дж. Хамелінка про те, що внаслідок глобалізації "через культурну синхронізацію, що не має історичних прецедентів, вражаюче розмаїття світових культурних систем зменшується" [12, 3].

Пошук відповідей на поставлені питання потребує спершу уважного розгляду та аналізу глобалізації як соціокультурного явища, виявлення співвідношення в ньому цивілізаційних і культурних чинників. Отже, розгляду культурологічного аналізу самої глобалізації. Потребує він і виявлення кореляцій між ними та особливостей сучасного культурного процесу – "пост-постмодерного" [М. Епштейн], як і аналізу ціннісного ядра сучасних локальних культур і можливостей їх діалогу та взаємообмінів.

Підхід до пояснення сучасного ефекту мультиплікації культурних зразків, окресленого не лише Малаховим, а й іншими дослідниками, за всієї його уявної аргументованості є доволі спрощеним. За В. Малаховим, на локальному рівні – в межах держав-націй, що формуються в попередню, індустріальну або Модерну добу, процеси культурної уніфікації значущо мали місце, саме завдяки ним постали держави-нації. "Сучасна держава, – пише він, – тому і є "національною державою", що її правителі стурбовані тим, аби люди, які мешкають на даній території, склали "націю", тобто належали до однієї і лише до однієї культури" [6]. Становлення націй потребувало культурної уніфікації шляхом нівелювання регіональних розбіжностей, витіснення локальних традицій на периферію життя та винайдення "спільного знаменника" варіативності етнічних та традиційних культур. За спостереженням З. Баумана, перехід від традиційного типу організації влади до модерного передував економічним і політичним революціям [12]. У цей час розпочинається процес нав'язування культурних зразків, що практикувалися панівними верствами як нормативні та приниження статусу народної культури до не-культури. Лише на ґрунті гомогенізації культурного простору окремих держав уможливилось їх перетворення на сучасні. "Культурі належить унікальна роль у становленні сучасних держав", що постають "як політичний вираз деякої культурної єдності" [6].

Отже, позиції В. Малахова протистоять теорія "глобальної ойкумени" У. Ганнерса та суголосна їй концепція "гібридизації культур" Ш. Айзенштадта. Якщо У. Ганнерс розкриває способи взаємодії й взаємопроникнення культур, спираючись на сучасну базу, то Ш. Айзенштадт доводить, що культурні запозичення як наслідок взаємодії культур та їхня інкорпорація є іманентним шляхом розвитку локальних культур на будь-якому історичному етапі, здатним призводити до їх розквіту.

Можливо, доцільно здогадатися, що еволюційні шляхи цивілізації і культури можуть включати в себе також "гарант" їхнього паралелізму і кореляції, яким, на нашу думку, може слугувати комунікативна архітектоніка соціуму (ми використовуємо визначення розрізнення культури і цивілізації, наведене Т. Метельовою [7]). Враховуючи це, можна цілком погодитись з оцінкою сучасного етапу культурно-цивілізаційного розвитку, наданою В. Ляхом: "Хоча глобалізація спричиняє повернення до традиційних ідентичностей, подібне повернення не є адекватною відповіддю на виклик глобалізації. Потрібно сформулювати нові ідентичності, які враховували б можливості для реалізації індивіда, що їх надає доба глобалізації" [4].

Отже, для формування нових ідентичностей насамперед потрібна нова політика, яка працювала б у системі культурних цінностей та поведінкових моделей, здатна виготовити новий дискурс ідентичності [5, 12]. У час Модерну розпочався процес нав'язування культурних зразків, що практикувався панівними верствами як нормативними та приниженням статусу народної культури до не-культури. Тільки на ґрунті гомогенізації культурного простору окремих держав уможливилось їх перетворення на сучасні. Становлення націй потребувало культурної уніфікації шляхом нівелювання регіональних розбіжностей, витіснення локальних традицій на периферію життя, винайдення "спільного знаменника" варіативності етнічних та традиційних культур.

Література

1. Деррида Ж. Глобалізація, мир і космополітизм / Деррида Ж. // Космополіс. – № 2 (8). – М., 2004. – С. 125–140.
2. Иноземцев В.Л. Вестернизация как глобализация и "глобализация" как американизация / В.Л. Иноземцев // Вопросы философии. – 2004. – № 4. – С. 58–69.
3. Квилинкова Е.Н. Роль государства в культурном развитии трансформирующихся обществ / Квилинкова Е. // Administrarea publică în statele aflate în tranziție în contextul proceselor de globalizare și integrare. Materiale ale conferenței internaționale teoretico-practice din 5 aprilie 2005. – Chișinău, 2005. – P. 143–150.
4. Лях В.В. Свобода і пошук нових форм ідентичності в добу глобалізації [Текст] / В. В. Лях // Мультиверсум: Філософський альманах: 36 наук. праць. – К.: Український центр духовної культури. – 2006. – Вип. 57. – С. 3–19.
5. Малахов В.С. Культурные различия и политические границы: национальный, локальный и глобальный контекст / Малахов В.С. // Философский журнал. – № 1 (4). – М.: ИФ РАН, 2010. – С. 107–118.
6. Метельова Т.О. Культура глобалізованого світу: на шляхах збереження плюралізму. Передмова до монографії / Т.О. Метельова. З.О. Босик // "Родина обрядовість: трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпряни. – К.: НАККіМ, 2010. – 344 с. – С. 4–12.
7. Метельова Т.О. Цивілізація як категорія культурно-цивілізаційного аналізу / Т.О. Метельова // Культурно-цивілізаційний простір Європи і України: особливості становлення та тенденції розвитку" – К.: Університет "Україна", 2010. – 405 с. – С. 11–24.
8. Миронов В. Процессы трансформации культуры в глобализующемся мире: коммуникационный вектор / Миронов В. // Вестник Московского университета. – Серия 7. – Философия. – 3, 2010. – С. 3–25.
9. Снеговая О.А. Глобализация как социокультурный процесс: автореф. дис. ...канд. филос. наук : 24.00.01 – теория и история культуры / О. А. Снеговая; Южный федеральный ун-т. – Ростов-на-Дону, 2007. – 21 с.
10. Толстоухов А.В. Україна і виклики постіндустріальної доби / Толстоухов А.В. // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3. – С. 3–12.
11. Уотерс М. Глобалізація / М. Уотерс // Глобалізація : контури ХХІ століття : [реф. сб.] / РАН, Інститут науч. информ. По обществ. Наук, Горбачев-фонд; [Редкол.: Ю.И. Игрицкий (отв. Ред.) [и др.]. – М.: ИНИОН РАН, 2004. – С. 40–67.
12. Bauman Z. Gamekeepers turned gardeners / Bauman Z. // Legislators and Interpreters. On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals. – Cambridge, 1987. – P. 51–67.

References

1. Derrida Zh. Globalizatsiia, mir i kosmopolitizm / Derrida Zh. // Kosmopolis. – № 2 (8). – М., 2004. – С. 125–140.
2. Inozemtsev V.L. Vesternizatsiia kak globalizatsiia i "globalizatsiia" kak amerikanizatsiia / V.L. Inozemtsev // Voprosy filosofii. – 2004. – № 4. – С. 58–69.
3. Kvilinkova E.N. Rol' gosudarstva v kul'turnom razvitii transformiruiushchikhsia obshchestv / Kvilinkova E. // Administrarea publică în statele aflate în tranziție în contextul proceselor de globalizare și integrare. Materiale ale conferenței internaționale teoretico-practice din 5 aprilie 2005. – Chișinău, 2005. – P. 143–150.
4. Liakh V.V. Svoboda i poshuk novykh form identychnosti v dobu hlobalizatsii [Tekst] / V. V. Liakh // Multyversum: Filosofskiy almanakh: 36 nauk. prats. – К.: Ukrainyskiy tsentr dukhovnoi kultury. – 2006. – Vyp. 57. – С. 3–19.
5. Malakhov V.S. Kul'turnye razlichii i politicheskie granitsy: natsional'nyi, lokal'nyi i global'nyi kontekst / Malakhov V.S. // Filosofskii zhurnal. – № 1 (4). – М.: IF RAN, 2010. – С. 107–118.
6. Metelova T.O. Kultura hlobalizovanoho svitu: na shliakhakh zberezhennia pliaralizmu. Peredmova do monohrafii / T.O. Metelova. Z.O. Bosityk // "Rodynna obriadovist: transformatsiia ta arkhetypovi motyvvy vesilnoi obriadovosti Serednoi Naddnyprianshchyny. – К.: NAKKKiM, 2010. – 344 s. – С. 4–12.
7. Metelova T.O. Tsyvilizatsiia yak katehoriia kulturno-tsyvilizatsiinoho analizu / T.O. Metelova // Kulturno-tsyvilizatsiinyi prostir Yevropy i Ukrainy: osoblyvosti stanovlennia ta tendentsii rozvytku" – К.: Unversytet "Ukraina", 2010. – 405 s. – С. 11–24.
8. Mironov V. Protsessy transformatsii kul'tury v globalizuiushchemsia mire: kommunikatsionnyi vektor / Mironov V. // Vestnik Moskovskogo universiteta. – Seria 7. – Filozofia. – 3, 2010. – С. 3–25.
9. Snegovaia O.A. Globalizatsiia kak sotsiokul'turnyi protsess: avtoref. dis. ...kand. filos. nauk : 24.00.01 – teoriia i istoriia kul'tury / O. A. Snegovaia; Iuzhnyi federal'nyi un-t. – Rostov-na-Donu, 2007. – 21 s.
10. Tolstoukhov A.V. Ukraina i vyklyky postindustrialnoi doby / Tolstoukhov A.V. // Politychnyi menedzhment. – 2003. – № 3. – С. 3–12.
11. Uoters M. Globalizatsiia / M. Uoters // Globalizatsiia : kontury XXI veka : [ref. sb.] / RAN, Institut nach. Inform. Po obshchestv. Naukam, Gorbachev-fond; [Redkol.: Iu.I. Igritskii (otv. Red.) [i dr.]. – М.: INION RAN, 2004. – С. 40–67.
12. Bauman Z. Gamekeepers turned gardeners / Bauman Z. // Legislators and Interpreters. On Modernity, Post-Modernity and Intellectuals. – Cambridge, 1987. – P. 51–67.